

Հուսկ կ'արթընայ ծերն, եւ ահա վերջապէս
կ'ելլէ դողող, ահա կ'իջնէ դանդաշուն:
Համեստ աղջիկն օրնեց տիրոջ անունով
Քաղցր եւ անուշ աշուրներով սիրակաթ.
Յետոյ յուզուած դէմքով այսպէս թոթովեց.
«Գնա, եղածիդ պէս՝ անարատ պահէ՛ք թեզ»:

ԱՐՓԻԱՐ

1850-1908

ԵՐԻ ԳԵՐԵԱԲԱՐՆ ՏԱՆԻ ԶԻՍ....

La vérité, l'apre vérité.
STENDHAL.

Երբ գերեզման տանի զիս
Թաղմանական այն թափօրն
Յամբը քայլով, դիմակաւոր դէմքերով,
Որ դամբանի, թաղումաններու 'նսեղացած
Ալ հոգ չ'ընէր ով կ'անցնի.
Երբ զիս արկղի մը մէջ դըրած՝ ալ յանձնեն
Արտասովոր այն մարդոց,
Եթէ քու միտքդ ինչայ
Որ ես քեզի հաւատարիմ մընացի
Առանց բընաւ մըրցանակի յուսալու
Երկրի վըրայ, եւ եթէ քու սըրտիդ մէջ
Արծարծի հուսկ ուրեմն կայծ մը սիրոյ,
Գութի զգացում մը վիճակիս համար հէք,
Հայէ որ քովս ըլլաս:
Կ'ուզեմ քու լալդ տեսնել...
Տեսնել քու լալդ ինձի համար... անարգուած
Հըպատութիւնս՝ որ զիս այնքան չարարեց,
Էւ հաջերուս՝ սրտիս արցունքը երկայն
Քենէ այս վրէժը կ'ուզեն.
Շատեց արդէն լուրջ սիրտն անոր կը սպասէ,
Եւ ժամը շատ հեռու է:
Ի՛նչ շողողուն արշալոյս
Կ'երեւայ ինձ այս արեւմուտքը, Ի՛նչպէս
Իմ մըտածումըս կը սպասէ, կը ցանկայ
Անոր հանգարտ ու պատրաստ:
Սատիկ գոռոգ եղար դուն.
Արդ երկրի վրայ եթէ ինչ կը փախչի,
Գոնէ կ'ընթին ճամբուս մէջ
Հայէ որ քովս ըլլաս:

Մի՛ անցընէր մըտքդ դուն
Որ հոն փակուած ու սալացած եւ մեռած
Ես քեզի խուլ գրտեւրիմ,
Եւ դուն ի գուր կորսորցընես վայրկեաններ:
Զի մեռելներն եթէ հոն ցուրտ են ու լուռ,
Այն է պատճառը՝ զի անոնք կ'ունկընդորեն.
Եւ աւելի, շատ աւելի անոնք լաւ
Կը հասկընան սիրելիները իրենց՝
Քան երբ արփին կը ճամբանչէր բեքերնուն:
Խըղճի ո՞րքան սուր խայթեր,
Ի՛նչ տարածւած գութ՝ գորով
Կը տեսնեն այն համր, անշըշունջ թաղումաններն
Իրենց խոնաւ անկողնէն:
Մեռնողին սիրտն այս ըսփոփանքն ունի լոկ,
Այս միակ դառն ըսփոփանքն:
Ո՛հ, յիշէ՛, ո՛հ, յիշէ՛, եւ այն առտուն դուն
Հայէ որ քովս ըլլաս:

Թարգմ. Հ. Ա. ՂԱԶԻՅԱՆ

ՎԵՐՋ

Իր անունը այնչափ բարձր էր մեր ար-
դի գրականութեան մէջ որ միայն Հիւսէ-
յինճեանը կը պակսէր՝ զայն մինչեւ ամ-
պերը հանելու եւ անմահութիւնը ապահով-
ցընելու համար:

Ամէն բանէ առաջ եւ ամենէն աւելի՝
Արփիար Արփիարեանի անունը մեր ժա-
մանակի գրական պատմութեան հետ կա-
պուած է: Գրագէտ էր ան. բայց գրագէտ՝
բոլոր իր իսկութեամբ: Զուլը՝ ջուրին,
իսկ Արփիար գրականութեան մէջ կ'ապ-
րէր:

Իր ծննդավայրէն՝ Սամսոնէն՝ Կոստանդ-
նուպոլիս, ուր առաջին հարուածին համը
կ'առնէ ոտքէն, Պոլսէն՝ Եւրոպա, Ամբեր-
կա, ուսկից կը փախչի կ'ապաստանի Լոն-
տոն. Լոնտոնէն վենետիկ, ուր մահափորձէ
մը հազիւ կ'ազատի. վենետիկէն Եգիպտոս,
Գահիրէ, — ուր յաջողապէս կը պսակուի
վերջապէս սպանչին ձեռնարկը, — գրա-
կան ազուրը. Ողիսական մըն է: Հայրե-
նասէր, Արփիար զինուած մարտիկներու
մէջն էր. ինքը սակայն՝ զէնքի տեղ՝ միշտ
գիրքը ունէր ուսընդանութ: Ու մէկ ձախ
պարագային՝ փոխանակ շտապով դիրք
բռնելու եւ պաշտպանուելու, ինք հասած
տեղը թերթ մը կը հանէր. առաջին մտա-
ծումը կ'ըլլար հոն փոքր նորավէպ մը
գրելու, որուն մէջ, իր հաշուով, ամբողջ
իր թոյններն ու ակնարկութիւնները կը
լեցնէր, եւ մօտակայ օր մըն ալ՝ վերջա-
կէտը գրուած դուրս կու գար գլուխ գոր-
ծոց վիպակ մը՝ որ զուտ ինքը Արփիարն
էր, նորէն գրագէտ, անալյալ, նորէն եր-
գիծարան, եւ որուն վրայ՝ իր թշնամիներ-
րէն զատ՝ ամէնքն ալ կը սքանչանային:
Համագում շինած էր թէ ամենակարողը՝
գրականութիւնն է՝ որ շատ հաւանօրէն եւ

աւելի դիրաւ պիտի ազատէր Հայաստանը՝ քան Ապտ-իւլ-Համիտի վրայ ձգուած ռէվօլվէոն ու տինամիտը : Պիտի ուզէր միայն սիրելիովը ապրիլ, - գրել, բայց շուրջի իրականութիւնները զինք կը մըշտէին թէ չորս դին կեանքը կայ, պայքարը կայ. թշնամի աչքեր ալ կրնան ըլլալ, իր կեանքի ամենավերջին օրերն ալ, երբ երրորդ անգամ դիմացը կը տեսնէր իր կենսազորաւը, զայն պարզապէս ձեռքի կատակ մը, ուրուական մը սեպիլէ անդին չէր անցնել. Ան իր ընկեր-գրիչին հետ կ'ապրէր մինակ, խաղաղ, գոհ. ու կը հաւատար թէ երկրիս երեսը ապրողներէն ոչ մէկը տմարդութիւնն ու անխելքութիւնը կ'ունենայ զայն իր ձեռքէն խլելու: Եւ Արփիար 1908 Յունուար 29ի չորեքշաբթի գիշերը ոչ թէ կը յանձնէր, - անկարելին, - այլ կոշտաբար խլել կու տար իր մշակ գրիչը, առանց վերջին համոյրի: Կեանքն ալ գրչին հետ խլել տուաւ:

Արփիար յիսունըութ տարու էր այդ գիշեր:

ԱՐՓԻԱՐ ԳՐԱԳԵՏ

Ընթերցողը խաբելու, հրապուրելու համար՝ պէտք է ոճ: Արփիար վերին աստիճանի styliste է: Քիչ ունեցած ենք իր պէս: Առաջին իսկ տողէն՝ իր ընթերցողը լիովին կ'իյնայ անոր ձեռքը, կարդացու մը աւարտելէն վերջ՝ կը զգայ որ աւելի մտիկ ըրած էր՝ քան բան մը սորված. աւելի հրապուրուած, վայելած, սիրած՝ քան թէ վատկած: Աս հաւ stylistեի դերն է, որ Արփիարի մէջ առաջին տեղը կը զբաւէ. յետոյ կու գայ հմտական բաժինը, որ՝ ան ալ՝ սահմանափակուած է ժամանակակից Պոլսոյ զբաղան-պատմական շրջանակին մէջ:

Այնպէս է, բանասիրական մասը սակաւ էր իր մօտ: Այսու հանդերձ, շնորհիւ դարձեալ իր գրութեան ոճին, երբեմն երբեմն այդ ասպարէզին մէջն ալ կը թեւակոխէր. պ. Արշակ Զօպանեանի հետ կոտի բռնուելու չափ, և այդ ժամանակ՝ իր մեծ

քաջութիւնը կ'ըլլար՝ ինքզինքը այդ արտէն դուրս նետել, իրը թէ բաւական փաստացի և բանասիրական բաներ ըսած՝ բայց դիմացէն պնդազուլտի մը հանդիպած, չըյաղթած՝ բայց չյաղթուած ալ, և ընթերցողը վրան չծիծաղեցուցած:

Յետոյ, հակաճառական նիւթերու հետ՝ միշտ հեգնութիւնը մէջ մը պիտի խառնէր: Հեգնելը իրեն այնչափ բնական էր՝ որչափ ծիծաղը՝ մարդու: Իր այդ բնական յատկութիւնը օգնութեան կը կանչէր մանաւանդ այն ժամանակ՝ երբ իր պզտիկ մնալը ապահով էր: Ծիծաղեցոց, գիտէր որ ալ խնդիրը փոխուած է: ու ինքը կըրնայ հեռանալ: Շատ յաղթանակներ տարած է այդպէս: Արփիարի գրիչը սակայն բոլորովին յանձնուած չէր հեգնութեան: Ինք ո՛չ Յակոբ Պարոնեանի զպրոցէն էր, ոչ ալ պ. Յարութիւն Ալփիարի կամ պ. Երուանդ Թօլայեանի: Չափազանցներէն ալ չէր իր ծաղրը. պէտք էր միշտ ուշադիր կենալ որ յանկարծ չվրիպին անոնց ամենէն նուրբերը: Արփիարի այդ սեռին կրնան ճաշակ մը տալ նորերու մէջ՝ պ. Երուանդ Օտեան և Հ. Ներսէս Անդրիկեան:

Այսպիսի փափուկ երանգներ խառնելուն համար էր որ իր ոճաւորեալ գրութիւնը նոր հրապոյր մը կ'առնէր: Միևնոյն նիւթը այսօր փաստերով պաշտպանելը, վաղը նորէն փաստերով նոյնը զետնէ գետին զարնելն ալ Արփիարի գրչին աւրուանում է: Այդ դէպքեր մէջ ալ կարելի չէ չչարմանալ Գրագէտին գրչի ճկունութեան ու ճապարկութեան, մտքի բեղունութեան և երկնաւորումին, միևնոյն իրը զանազան հատուածակողմերէն դիտելու յատկութեան վրայ:

Իր ընտանի ոճը փոքրիկ պատմուածքներու կամ քրոնիկներու մէջ մանաւանդ զգալի է: Արփիար սիրելի պատմիչ և քրոնիկագիր է: Պատմելու ատեն՝ իր տունն է. ամենեւին փոյթը չէ թէ դիմացը մտիկ ընող մը ունի: Մինակ է, ինքնիրեն. հաճոյ ըլլալու մասին չի մտածեր. անոր համար է որ շատ հաճելի է: Օրուան դէպ-

քերը, խառնիխուռն լուռածնեբը, բոլորն ալ մտած ելած են Արփիարի թովիչ գրչի տակէն: Արփիար զանոնք կարգաւորած է, եղանակաւորած, տեղ տեղ ձևած ու ծոած, և այնպէս հասարակութեան հրամ. ցուցած: Հասարակութիւնն ալ միշտ լափած է անոր գրչէն ելածնեբը:

ԱՐՓԻԱՐ ՎԻՊԱԳԻՐ

Նոյն այդ սահուն և լքեալ ոճը՝ աւելի ընդարձակ պատմութեանքներու մէջ, ինչպէս վիպակը կամ նորավէպը: Հեգնող, հակաճառող, քրոնիկագիր Արփիարը՝ վիպասան ալ է: Մանաւանդ թէ, ես պիտի ախորժեի իր մէջ տեսնել միայն վիպասանի շնորհք, և զինք միայն իրր վիպասան սիւրբի: Բայց ան չէ հրատարակած ստուար հատոր մը, ուղած է տարածուիլ ու ցըրուիլ: և այդպէս՝ որոշ բան մը չէ բըռնած:

Իր նորավէպերը առհասարակ Պոլսոյ բարեբէն են. նոյն իսկ անոնց լեզուն պոլսական է:

Իսկ ինչ կ'ուզէ ցուցնել Արփիար իր վիպակներով: — Հայ կեանքի մէկ խոշոր մասը, — Գաւառը, գիւղացին, հինը: Արփիարի լուսագոյն նորավէպը կարմիր ժառանգն է, որ առաջին անգամ երեցաւ Պետերպուրկի «Բանբեր»ին մէջ¹, Վենետիկի «Հայ-Հանդէս»ին մէջ սկսուելէն յետոյ: Առանձին հատորով լոյս տեսաւ 1909ին Վառնա, ու նոյն թուականին «Արևելք»ի տպարանէն: Տպագրութիւնը մէկը միւսէն գերազանց՝ անընթեռնի ըլլալու մէջ: — «կարմիր ժամայր, Համիտեան շրջանի Հայ գրականութեան ամենակարևոր էջերէն մէկը, կը ցոլացնէ այդ բռնապետական օրերուն Հայ կեանքը՝ իր ցաւերով, ատելութիւններով, յոյսերով, երազներով, իր դժնդակ տառապանքին ու պայքարին մէջ երևան եկող այլազան տիպարներով: Ա-

րուեստագէտի գործ մըն է, զլիաւորապէս գեղեցկագիտական ձգտումով մը յօրինուած՝:» Վիպակին մէջ լաւ գծուած է Օրթագեղի Հայրապետ Էփէնտին, հին հայը, ան իր հնաւանդ շալվարով, ժամասէր, գրաբարի վրայ մեռնող, խոհմ, զգուշաւոր վարմունք, վախկոտ՝ բայց խիստ, չընեղող, նորութիւն չհանդուրժող, ժամուարարողութեանց խստապահանջ, սխալական՝ ու վերջը իր սխալին վրայ զղջացող. — Յետոյ իր քովը ուրիշ տիպ մը, Գաբոն (Տէր Յուսիկ) որ Տէր Թադէոսի դպրոցին մէջ ուսած է, քաջասիրտ, յեղափոխական քահանայ, և որ իր երիտասարդական աւիւնի քանի մը ուսումնեբուն հետեւելով՝ Էփէնտինն սիրտը կը ճեղքէ: 1895ի օրերն են. ազատ գաղափարի կամ հայրենասիրութեան մէկ փոքրիկ արտայտուած զգացումն ալ արդէն բաւական է կախաղանի յանցաւոր ըլլալու համար: Այդ օրերը Չայնաւոր Պատարագի Աւագ Սարկաւագ է Տէր Թադէոս: Մէյ մըն ալ, խեղ, «Ազատութիւն եղբարց մերոց»ին չի՛ մի ձգեր իր հոգեւից զգայուն շնչտելով ձայնը: Պատարագէն ետքը Էփէնտին կը յանդիմանէ և կ'ապապէս հոն եղողնեւրուն դիմաց տէրտէրին:

Սա «Երբեք բերել կամացուկ մը կը հանես, հազարով մը Մարդ ենք, հազարներ կը բռնէ. ան ալ մեզք չէ՛ ես: «Ձառ»ը կ'ուտես: Կ'ուտես, տէրտէր, կ'ուտես. չէ՛ նէ՛ ան մեզք կ'ուտէ: «Եղբարց մերոց»ին՝ հազդ ցել մը կ'անցնի: «Գերեւոց»ին վրայէ՛ն՝ Լիփտաւր՝: Էփէնտին, գերեւոց ըլլալ չեն ուզեր նէ՛ Թո՛ղ խեղճերին զուտին կենան: Փա՛տց Աստուծոյ, մենք ալ հայ քրիստոնէսայ ենք. մեզք՝ ինչու գերեւոց չեն ընիր: Էփէնտին՝:

— Անանի է եւ, անանի է եւ. ժայնց աշխարհականներու խմբիկը միանալու, ու բարեխառն ալ շաւրուակեց. — «Եւ շնորհ յառաջիկայ»ին եկա՛ր մի. — Էյ, եկայ, — կըլինց հեմաբար տէրտէր. — քզի խուլած խուլած իզիկն, պոսո ու պոսո. կ'ուզես նէ Թող ժայնդ մինչև Ենոթն Էփէնտինն սուրբ հասնի:

Ընդհանուր քերիչ մը պատասխանեց այս կատակաբանութեան, որ Էփէնտինի հանդարտացմանը բարեզու շալ շղանն էր:

— Հիմակ «Ենտոր ընելու է՛ն» սորվեցա՛ր եւ, տէր հայր. ալ երթաւ բարով:

— Էփէնտի, յայտարարեց տէրտէրը ոտքի ելլելով, ստանի խօսքերն ես բան մը չեմ հակմար: Սրբազանը եթէ կը հաճի՝ Թող հրաման տայ, ու ալ կերակի օրերը ես սպասաւորութիւն չընեմ:

1. «Բանբեր Գրակ. և Արուեստի», 1903.
2. Արշակ Զօպանեան, «Բիւզանդիոն» 1910, թ. 4116.

— Էյ, է՛ն աղէկն աւ ատ կ'ըլլայ, բըթնէնք է՛ֆէն-տին սրտնկութեամբ:

Միենոյն տեսարանն է բանակութիւն նաև «Որ օրհնես»-ի համար միենոյն տէրհօր հետ: Ամբողջ վէպին մէջ կը տիրէ պատմական դիւրութիւն և անպարանք: Արփիարի վիպականերու անձերը ամենեւին հանգիստ չունին. պատմութեան վերջը բերելու չափազանց փոյթ մը ունի վիպագիրը:

Արփիարի ուրիշ մէկ վիպակը, — «Ուկի Ապրէան» — որ «Ճիրակ»-ի մէջ երեցաւ, խոնարհ և աղքատ ընտանիքի մէկ դրուագն է: Մ. ֆ. աղջիկ մը որչափ մեծցած և լաւ կ'ուզէ թող ըլլայ. կարգելու համար՝ նորէն դրամ պէտք է: Դատարարտեալը, Երագի մը գինը, Կատակ մը նորավէպերն ալ ամուսնական խնդրոյն այլ և այլ կողմերը երևան կը հանեն:

Արփիար ընտանիք կազմած չէր. տուն տեղ ալ չունեցաւ: Բաց ի գրելու պէտքերն յաղթելէն՝ միւս ամեն պահանջները կը թուէր արհամարել: Շատ անհոգաբար կը հագուէր. օր մը մտածած չէ թէ տաքատը ծակ է, և կամ այս իրիկուն ինչ պիտի ընթերէ. և սակայն իր մասին մտածող ալ չունէր: Տէվրիչ ապրեցաւ, անտէր մեռաւ: Սիրոյ գաղափարը այցելած է անշուշտ իր երիտասարդ մտքին. բայց կ'երևի թէ այնչափ համ չառաւ, որչափ կ'առնէր զրականութենէն, և միւս կողմէն ալ անոր հետեւող դառնութիւնները յիշեց թերևս և յոնքերը պոստեց: Խորհեցաւ թէ աղքատն ու անխելը մասնաւորապէս շատ կը տուածեն այդ խնդրոյն մէջ: — Եւ Արփիար ջանաց ասոնք բացատրել իր այդ վերոյիշեալ վիպականերով՝ որոնք ամուսնական հարցին շուրջը կը դառնան:

Իբր վիպասան, Արփիար աւելի մեծ տեղ կրնար զբաւել մեր արդի գրականութեան մէջ՝ եթէ ինքն ալ այդ սեռի գրութեան աւելի լայն տեղ տուած ըլլար իր թերթերուն մէջ: Յայտնի տաղանդ մը կայ վիպագրողի՝ օրինակ Կարմիր ժամոցին մէջ:

Բայց Արփիարին պակասեցան այդ մասին՝ նախ նիւթական միջոցները. վասն զի, իր վերջին տարիները մանաւանդ, Լամարտի նի պէս, կը գրէր ապրելու համար. և օրուան հրատապ հարցերէն աւելի կարևորութիւն տալ վիպագրութեան՝ կը նշանակէր թերթը տպագրատունը թողուլ, խմբագիրն ալ անօթի: Երկրորդ, արդէն առաջինին հետեանք, Արփիար ինքզինքը շատ չէր նեղեր լաւագոյն գրելու. իր ամբողջ յաղթութիւններուն, որոնց վրայ մենք այսօր կը սքանչանանք, նա ճամբուն վրայ՝ առանց փնտռելու՝ հանդիպած է: Վիպասանը արագ էր, չափազանց աւրագ: Իր տեղ միշակ գրագէտ մը՝ այդ պարագային մէջ պիտի արտադրէր լոկ տկար էջեր. մեր սիրած Պիսֆօնն ու Լաֆօնթէնը, Ֆլօպէրն ու Մն. տը Պալզաքը ինչ ծեփած էջեր ունին. Արփիարի սակայն տաղանդը մեզի չանդադարձուց իր փութկոտութիւնը. մենք միասին մնացինք: Միայն հիմայ, աւելի հանդարտ մտքով, կը դիտենք թէ ընդհանուր իր վէպիկներու մէջ քչիկ մը անապարանք կայ, հպիլ անցնիլ մը կայ. կը քննադատենք թէ Արփիարին քան մը չէր պակսեր՝ եթէ աւելի երկարէր այստեղ բնութեան նկարագրութիւնը, այնտեղ հոգեբանութիւնը:

Է՛հ. ասոնք թող թերութիւնները կամ ստուերները սեպուին Արփիարի Նորավէպերուն, որոնց ամենքը լուսաւորուած են իր միտքի ջահէն. և ջահ մը, լոյսէն զատ, ստուեր ալ կը սփռէ չորս դին: Անդուհաւատ ու երեսի վրայ թողուած սիրունութիւն մը կայ այդ վէպիկներուն մէջ, որոնց վրայ մարդ չուզեր բնաւ գէշ մտածել, գէշ խօսիլ, վախէն թէ չեղծանին յանկարծ, չանքերութեան: Կարգալու ժամանակ զանոնք այնչափ կը սիրէր որ քննադատ մը դառնալու վրայ կը տժգուհիք, և ձեզի թերութիւն թուած կտորներու վրայէն ալ ժպիտով և զուրգուրանքով կ'անցնէր: Ինքը անձամբ Արփիարը կայ անոնց մէջ, բնութիւնը կայ, որ չուզեր ձեզ յոգնեցնել մանուածապատ հանգուցներով: Ո՛ր և է կէտին մէջ, դեռ չան-

ձրոյթի գաղափարը չծնած, քովերնիդ է Արփիարը՝ որ անմիջապէս միւս էջը կը հրամցնէ, հոգեբանական կարճ մէկ նկարագրութիւնը՝ վառվռուն և բնական խօսակցութեան կը փոխէ. խօսակցութիւնը քիչ մը երկնցաւ, այս անգամ զուարճալի մէկ անէքստօթի ընթերցողն էք: Իր վիպակաները, ըլլալով հանդերձ թերևս այդ սեռին մօտեցնեն, ըմբոստ ալ են գրական կաշկանդիչ օրէնքներուն: Անոնք ոչ Բօլ Պուրժէի անունը կը յիշեցնեն ձեզի, ոչ Ահարոնեանինը, Գրիգոր Զօհրապինը, ոչ ալ Ռաֆֆիինը կամ Կորժիինը. անոնք ոչ մէկ դպրոցէն չեն. արփիարական են: Ամէն ինչ արհամարհուած է անոնց մէջ, ամէն բան ծաղրուած, և ամենուն տեղ՝ եկած նստած է նոր հիւր մը, շնորհազարդ, ձեզի հետ յարմարող, չձանձրացնող, ժպտուն: Եթէ վիպական ծանօթ օրէնքի հասիկ մը կրնաք գտնել Հ. Անդրեկեանի «Հանգած Եկեղեցին»ի մէջ՝ կրնաք գտնել նաև Արփիարի նորավէպերուն մէջ: Բազմանկիւն, տարօրինակ ու բեղուն միտքերու մէկ ժայթքումն են ատոնք և գեղեցիկ են, — այսպէս կարելի է բնորոշել անոնց կնիքը:

Արփիարն ալ կը զգար իր մէջ վիպագրութեան կոչումը և այդ նոր դրութեան հակումը. կը զգար մանաւանդ, թէ չգրելով կամ շատ ցանցառ գրելով՝ ապագան պիտի տուժէր: Այդ մասին չխօսեցաւ ալ չէ. շատ անգամ միտք յայտնեց, երբեմն աղաչեց, ու տեղ տեղ ալ բողոքեց Հասարակութեան թէ չափէ դուրս անտարբեր է հանդէպ իր վիպագրութեան իղձին. թէ ինքը պատրաստ է իր նորավէպերով ընթերցողը հրապուրելու, միայն թէ հանրութիւնն ալ իր կողմէն սատարէր թերթին, օրինակ Շիրակի նիւթական նեղ վիճակին: Մէկ բառով՝ բաժանորդագրուին:

Հասարակութիւնը կը մարէր անոր վիպակներուն վրայ. բայց նորէն հաւատարմաբար շարունակեց իր սառնութիւնը. և Արփիար, մէկ երկու ըսելու չմնաց, իբր կտակ «Ոսկի Ապրիլ» նորավէպը թողուց, և ինքը անհետացաւ «Լուսաբեր»ի

էջերով՝ Խամայիլէի ազնուապետական Թադիս մէկ փողոցին մէջ:...

Հ. Ղ. ԲԺԿԵԱՆ

Շարունակելի

ԳԻՐԳԵՐ ՈՒ ԹԵՐԹԵՐ

Ստեփան Կանայեանց, Զոչանց տուն, Վաղարշապատ, էջմիածին 1910:

Թ. Թորամանեան, Էյմիածին տաճար, Թիֆլիզ, Օր. Ն. Աղանեան 1910:

Բ. Իշխանեան, Հասարակական գաղափարներ Թ. Պատկանեանի և Ս. Շահազիզի, Թիֆլիս, Օր. Ն. Աղանեան 1910: Արսէն Տէրտէրեան, Վահան Տէրեան, տպ. Հերմէս, Թիֆլիզ:

Revue des Deux-Mondes, 15 Janvier, 1911:

Անցեալ տարուան ընթացքին մէջ քանի մը կարեւոր հրատարակութիւններ ունեցեր ենք հայ գեղարուեստի և արուեստի մասին:

Կանայեանց մեզի կու տայ Սասմայ ծեռու երեք փոփոխակներ, որուն արդէն տասուերեք հատ ունէինք:

Կանայեանցի հրատարակութեան մէջ ամենէն աւելի աչքի զարնողն է անուան փոփոխակը Զոչանց տուն՝ մինչ միւս ցարդ եղած հրատարակութիւնները սահասարակ Սասմայ ծեռու ունին: Այս վերջին անուանակոչութիւնը քիչ մը կը յիշեցնէ Թուրքաց տէլիները քաջերը, որուն եթէ ոչ Թարգմանութիւնը գէթ ազդեցութիւն կ'ենքի ծեռուն վրայ, որ կը նշանակէ խեղ, եթէ ծուռ մէկ փոփոխակը չէ մոլեգիւնի ինչպէս էր Շիրակ-Սիւսաղարը:

Ոչինչ կայ ըսելու վէպի մասին իբր գրական արժէք: Դիւցազներու արժանի շունչ մը ունի, այն մեծ հոգին զոր կը շնչէին Մամիկոնեանները իրենց գործերուն մէջ: Լաւ դիտած է Կանայեանց և ուրիշներ